

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.3.12>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ДІТЕЙ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ДО МИСТЕЦЬКИХ, СПОРТИВНИХ ТА РЕКЛАМНИХ ЗАХОДІВ

Мокрицька Н.П.,

*доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент, Львівський державний
університет внутрішніх справ*

nat3mok4@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-0318-5285>

Мокрицька Н.П. Реалізація права на працю дітей шляхом залучення до мистецьких, спортивних та рекламних заходів.

У статті проведено комплексне дослідження правових умов та порядку залучення дітей до мистецьких, спортивних або рекламних заходах відповідно положень міжнародно-правових стандартів, законодавства України та Європейського Союзу, внесення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з метою ефективної реалізації трудових прав дітей.

Актуальність теми обумовлено тим, що в Україні продовжуються євроінтеграційні процеси. Відтак у трудове законодавство за останні декілька років впроваджено низку важливих змін, які спрямовані на утвердження свободи та безпеки праці. Тим не менш проблема охорона та захисту трудових прав неповнолітніх працівників потребує посиленої уваги з огляду на те, що в Україні практично відсутня процедура залучення дітей до культурної, мистецької та іншої подібної діяльності, до спортивних змагань на основі трудового договору.

Проведене дослідження мало на меті сприяти поглибленню наукових поглядів на проблему забезпечення безпеки та охорони здоров'я дітей через призму можливості їхньої праці на основі трудового договору.

На основі міжнародно-правових стандартів та правового регулювання дитячої праці за законодавством Європейського Союзу рекомендовано запровадити норму в законодавство України, яка передбачає можливість залучення праці дітей до мистецьких, спортивних та рекламних заходів, віком до 14 років за згодою служби у справах дітей у разі звернення батьків чи законних представників. Підставою для видачі тимчасового дозволу службою у справах дітей запропоновано вважати лист-клопотання роботодавця з визначенням умов праці та Висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини лікувально-профілактичного закладу, які подаються для розгляду батьками чи законними представниками. Служба у справах дітей повинна провести комплексну оцінку відповідного заходу і перевірити чи може він заподіяти шкоду здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку дитини. Перед прийняттям рішенням служба у справах дітей повинна поспілкуватися з дитиною.

Ключові слова: трудовий договір, діти, служба у справах дітей, мистецькі, спортивні та рекламні заходи.

Mokrytska N.P. Implementation of children's right to work by involving them in artistic, sports and advertising events.

In the article, a comprehensive study of the legal conditions and the procedure for involving children in artistic, sports or advertising events is carried out in accordance with the provisions of international legal standards, the legislation of Ukraine and the countries of the European Union, proposals are made to improve national legislation in order to effectively implement the labor rights of children.

The topicality of the topic is due to the fact that the European integration processes continue in Ukraine. Therefore, a number of important changes have been implemented in the labor legislation over the past few years, which are aimed at establishing the freedom and safety of work. Nevertheless, the problem of protecting and protecting the labor rights of underage workers requires increased attention given the fact

that in Ukraine there is practically no procedure for involving children in cultural, artistic and other similar activities, in sports competitions on the basis of an employment contract.

The purpose of the conducted research was to contribute to the deepening of scientific views on the problem of ensuring the safety and health of children through the prism of the possibility of their work on the basis of an employment contract.

On the basis of international legal standards and the legal regulation of child labor according to the legislation of the European Union, it is recommended to introduce a norm into the legislation of Ukraine, which provides for the possibility of involving the labor of children in artistic, sports and advertising events, under the age of 14, with the consent of the service for children's affairs in the event of an appeal by parents or legal representatives. The basis for issuing a temporary permit by the children's affairs service is proposed to be considered a petition letter from the employer specifying the working conditions and Conclusions on the state of health, physical and mental development of the child in a medical and preventive institution, which are submitted for consideration by parents or legal representatives. must be submitted by parents or legal guardians. The children's affairs service must carry out a comprehensive assessment of the relevant measure and check whether it can cause harm to the health, physical, mental, spiritual, moral and social development of the child. Before making a decision, the children's service must talk to the child.

Key words: employment contract, children, service for children, artistic, sports and advertising events.

Постановка проблеми. В Україні продовжуються євроінтеграційні процеси. Відтак у трудове законодавство за останні декілька років впроваджено низку важливих змін. Зокрема, Законом України «Про дерадянїзацію законодавства України» від 21.04.2022 р. № 2215-IX змінено вікові критерії та умови працевлаштування неповнолітніх віком від 14 років для виконання легкої праці на основі укладеного трудового договору. [1] Однак діти віком до 14 років не мають реалізувати свої право на працю на підставі трудового договору, оскільки в Україні відсутні умови та порядок залучення дітей до участі у культурній, мистецькій та іншій подібній діяльності на основі трудового договору.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Окремі питання праці неповнолітніх працівників досліджували чимало науковців, зокрема С.В. Венідітков, М.І. Іншин, І.В. Лагутіна, С.М. Прилипка, Г.І. Чанишева, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко та інші.

На дисертаційному рівні трудова діяльність неповнолітніх стала предметом комплексного дослідження Реус О.С. [2] Проведено теоретико-правовий аналіз складу правового статусу неповнолітнього у дисертаційному дослідженні Ортинської Н.В. [3] Представництво інтересів неповнолітніх працівників перебувало в центрі уваги дисертації Ніколайченко Г.М. [4]

Формулювання мети статті. Мета даної статті полягає у комплексному дослідженні умов та порядку залучення неповнолітніх працівників до праці шляхом участі у культурній, мистецькій та іншій подібній діяльності, спортивних змаганнях на основі трудового договору, внесення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства та адаптації його до законодавства країн Європейського Союзу з метою ефективної реалізації прав неповнолітніх працівників.

Виклад основного матеріалу. Основоположним міжнародним документом, що визначає права дитини є «Конвенція про права дитини» ООН від 20 листопада 1989 р. Тут у п. 1 ст. 31 зазначено держави-учасниці визнають право дитини вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

При цьому у ч. 1 ст. 32 цього акту встановлено, що держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку [5].

Аналіз положень ратифікованою Україною Конвенції МОП «Про мінімальний вік для прийому на роботу» від 26 червня 1973 р. № 138 дає підстав для висновку, що національне законодавство може передбачити умови та порядок найму на роботу осіб у віці від 13 до 15 років для легкої роботи, яка:

а) не здається шкідливою для їхнього здоров'я або розвитку; і

б) не перешкоджає відвіданню школи, їхній участі в затверджених компетентними органами влади програмах професійної орієнтації або підготовки або їхнім можливостям скористатися отриманим навчанням. [6].

Окрім цього зазначеним міжнародним документом передбачено залучення дітей до художніх виступів на підставі видачі спеціальних дозволів, які таким чином обмежують тривалість робочого часу і встановлюють умови праці за наймом. [6]. Щоправда вказівки на вік дитини немає. Цією

Конвенцією англійською мовою для позначення художніх виступів використовується термін «artistic performances», що охоплює собою усі види мистецької діяльності (театр, музика, кіно тощо). [7].

Вочевидь Україна зробила рішучі кроки у напрямку адаптації законодавства України до міжнародно-правових стандартів. Адже стаття 188 КЗпП України зазнала суттєвих змін з прийняттям Закону України «Про дереадянїзацію законодавства України». [1] Оновлений виклад передбачає заборону прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років.

Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу здобувачів освіти закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює. [8].

Порівняльний аналіз цієї основоположної норми для працевлаштування неповнолітніх з відповідними положеннями Конвенції МОП «Про мінімальний вік для прийому на роботу» дає підстав для висновку, що залучення в Україні неповнолітніх до мистецтва на основі трудового договору заборонено як і в цілому працевлаштування дітей віком до 14 років.

Директива Ради 94/33/ЕС від 22 червня 1994 р. «Про захист молоді на роботі» дозволяє застосовувати дитячу працю (віком до 15 років) в культурних, мистецьких, спортивних або рекламних заходах на основі попереднього дозволу компетентного органу. При цьому таку дозвілну процедуру можна спростити для дітей віком від 13 років. Така діяльність не може завдати шкоди безпеці, здоров'ю чи розвитку дітей та може перешкоджати їм відвідувати школу, брати участь у програмах професійної орієнтації або професійно-освітніх програмах, затверджених компетентним органом, і не погіршує їх здатність використовувати отримані знання.[9].

Вважаємо, що такі обмеження з можливістю запровадження дозвільної процедури для участі мистецьких, спортивних або рекламних заходах на основі попереднього дозволу компетентного органу доцільно внести у ст. 188 КЗпП України.

Якщо спроектувати ці заходи в площину українського законодавства, то вочевидь йдеться передусім про сферу мистецтва. Зокрема, відповідно до ч. 1 п. 12. ст. 1 Закону України «Про культуру» від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI мистецтво це творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах. [10]. Умови участі у спортивних заходах визначаються положеннями Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII. При цьому терміном «спортивні заходи» окреслено як навчально-тренувальні збори, а також захід (заходи), що проводяться організатором (організаторами) спортивних заходів у межах спортивних змагань або як самостійний захід. (ст. 1 цього акту). Немає жодних вказівок, що спортсменом може бути фізична особою з певного віку. [11].

Також в законодавстві України є заходи рекламного характеру, під якими потрібно розуміти заходи з розповсюдження реклами, які передбачають безоплатне розповсюдження зразків товарів, що рекламуються, та/або їх обмін споживачам однієї кількості чи одного виду товарів, що рекламуються, на інший. (ст. 1 Закону України «Про рекламу від 3 березня 1996 р. № 270/96-ВР). З огляду на зміст норми ст. 20 цього акту участь дітей у рекламних заходах не є забороненою. Зокрема, реклама не повинна містити зображення дітей у небезпечних ситуаціях чи за обставин, що у разі їх імітації можуть завдати шкоди дітям або іншим особам, а також інформації, здатної викликати зневажливе ставлення дітей до небезпечних для здоров'я і життя ситуацій. Забороняється реклама з використанням зображень дітей, які споживають або використовують продукцію, призначену тільки для дорослих чи заборонену законом для придбання або споживання неповнолітніми тощо. [12].

Проаналізовані законодавчі акти у сфері культури, спорту та реклами дають підстав для висновку, що в контексті Директиви Ради 94/33/ЕС від 22 червня 1994 р. «Про захист молоді на роботі» дитяча праця в Україні у майбутньому могла б здійснюватися шляхом участі дітей у мистецьких, спортивних або рекламних заходах на основі попереднього дозволу компетентного органу.

На виконання положень зазначеної Директиви деякі країни Європейського Союзу передбачили відповідні норми в аспекті застосування дитячої праці.

Зокрема, за законодавством Болгарії за винятком посад учнів у цирках, можуть прийматися дівчата старше 14 років і хлопці старше 13 років, а також для участі в зйомках, підготовці та виконанні теа-

тральних та інших вистав можуть також залучатися особи, які не досягли 15 років, на послаблених умовах і відповідно до вимог їх належного фізичного, розумового та морального розвитку. Умови праці в цих випадках визначаються Радою Міністрів. (ст. 301 Кодексу законів про працю Болгарії від 26 квітня 1986 р. (в ред. від 06 листопада 2018 р.)). [13].

У Законі про трудові договори Естонії, зокрема у § 7 передбачено, що неповнолітній віком від 7 до 12 років дозволяється виконувати легку роботу в культурно-мистецькій, спортивній або рекламній діяльності. [14].

Хорватське трудове законодавство встановлює особливий порядок залучення неповнолітніх (від 14 до 18 років) та дітей (до 14 років) у зйомках фільмів, рекламі, підготовці та виконанні художніх, сценічних чи культурних творів та спортивних змаганнях за гонорар у такий спосіб та обсязі, який не загрожує їхньому здоров'ю, безпеці, моральному духу, освіті чи розвитку. У цьому випадку передбачається залучення органу соціального захисту населення за заявою законного представника дитини чи неповнолітнього, що подає один примірник до органу Інспекції праці. Такий запит законного представника подається до за 15 днів до початку заходу, а відповідний орган соціального захисту розглядає запит протягом 10 днів з дня його надходження. [15].

Підсумовуючи зазначене варто додати, що на нашу думку, допущення дітей до роботи у мистецьких, спортивних або рекламних заходах за згодою батьків чи законного представника має відбуватися з обов'язковим залученням органів контролю у сфері захисту прав неповнолітніх.

У КЗпП України залучення службових осіб, на яких покладено нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю здійснюється у випадку розірвання трудового договору з неповнолітнім. Вони мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, у тому числі й строкового, коли продовження його чинності загрожує здоров'ю неповнолітнього або порушує його законні інтереси. (ст. 199 КЗпП України). [8]

Відповідно до положень Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР та прийнятого на його виконання постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей» від 30 серпня 2007 р. № 1068, Наказу Мінсоцполітики «Про затвердження примірних положень про службу у справах дітей» від 16 вересня 2021 р. № 518 такі функції щодо надання письмових дозволів для звільнення неповнолітніх покладені на службу у справах дітей міської, районної у місті ради чи службу у справах дітей сільської, селищної ради. Також саме цей орган має право перевіряти умови праці працівників віком до 18 років. [16; 17; 18].

З огляду на те, що аналіз повноважень служби у справах дітей вважаємо, як видається, доцільно покласти на неї повноваження щодо надання письмових дозволів за заявою батьків чи законних представників щодо участі неповнолітніх у мистецьких, спортивних або рекламних заходах (до 14 років) на основі укладеного трудового договору. З врахуванням положень Конвенції МОП «Про мінімальний вік для прийому на роботу» вважаємо, що дозвіл, який є фактично підставою для укладення трудового договору з неповнолітнім, має визначити умови праці за наймом та обмежувати тривалість робочого часу. Вочевидь, роботодавець, який планує залучити дитину до участі у заході повинен викласти умови праці в окремому документі, скажімо листі, який батьки чи інші законні представники подають до служби у справах дітей разом із заявою.

Адже нормативно прописати такі умови праці доволі важко, оскільки вони характеризують індивідуальну мету та характер заходу, до якого залучається дитина. Проте пріоритетним і непорушним є безпека та здоров'я працівника, фізичний, розумовий, духовний, моральний та соціальний розвиток з обов'язковим врахуванням віку дитини.

Без сумніву, одним з найбільш дискусійних питань є вікові обмеження залучення дітей до мистецьких, спортивних або рекламних заходів, рівень їхніх знань та навичок. Адже укладення трудового договору має бути свідомим та вольовим актом, спрямований на реалізацію права на працю з метою отримання прибутку. І на наш погляд, є ризик підміни волі дитини батьківською.

Аналізуючи правові засади діяльності служби у справах дітей [16; 17; 18] можна змоделювати певні основи дозвільної процедури залучення дітей до найманної праці. Зокрема, як видається, служба у справах дітей повинна провести комплексну оцінку відповідного заходу і перевірити чи може він заподіяти шкоду фізичному, психічному або моральному розвитку дітей. З огляду на це вважаємо, що рішення служба у справах дітей повинна приймати на основі Висновку про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини, виданий лікувально-профілактичним закладом, який повинні подати батьки чи законні представники. У разі необхідності, служба у справах дітей залучає до прий-

няття рішення відповідного фахівця із соціальної роботи та представника закладу охорони здоров'я. Для забезпечення вікової зрілості для участі у мистецьких, спортивних або рекламних заходах перед прийняттям рішенням служба у справах дітей повинна поспілкуватися з дитиною.

Ще одним елементом характеристики дозволу є його строк. Фактично такі заходи не можуть бути безстроковими, адже здоров'я дитини є основним пріоритетом, а не бажання дитини проявити себе, отримати цінний для неї життєвий досвід трудової діяльності тощо. Вважаємо, що запропонований у хорватському трудовому законодавстві максимальний 15-денний строк є цілком прийнятним. Разом з тим служба у справах дітей повинна звертати увагу і на періодичність залучення дитини до таких заходів, які не мають, на нашу думку, перевищувати одного разу на місяць.

І вирішальним, проте дискусійним є питання тривалості робочого часу, протягом якого дитини бере участь у відповідному заході. Відповідно до ст. 51 КЗпП України скорочена тривалість робочого часу встановлюється для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) – 24 години на тиждень. [8]

У не ратифікованій Україною Конвенції МОП вік приймання дітей на непромислові роботи №33 від 30 квітня 1932 р. № 33 передбачено, що в інтересах розвитку мистецтва, науки та освіти національне законодавство може шляхом індивідуальних дозволів дозволити дітям виступати в будь-яких публічних виставах, а також брати участь як актори або статисти у кінематографічних зйомках. (ст. 4). Щоправда у і цьому міжнародному документі жодної згадки про тривалість роботи у таких заходах немає. Але у контексті визначення легкої роботи зазначено, що такі роботи не тривають понад дві години на день як у дні відвідування школи, так і у вільні дні за умови, що загальне щоденне число годин, присвячених школі і легким роботам, ні в якому разі не перевищує семи годин. [19]

Важко визначитися з тривалістю щоденної роботи за наймом дитини у таких заходах, адже заздалегідь не відомо характер відповідної трудової діяльності, вік дитини, стан її здоров'я. Тому на нашу думку, як видається, з певним застереженням можна стверджувати, що її тривалість протягом робочого дня немає перевищувати двох годин.

Висновки. Запропоновані умови та основи проведення дозвільної процедури спрямовані на визначення законодавчих критеріїв допустимості дитини до участі у мистецьких, спортивних або рекламних заходах з врахуванням її віку, стану здоров'я, фізичного та розумового розвитку. Поза увагою статті залишилися не з'ясованими процесуальні питання дозвільної процедури. Відтак питання строку розгляду заяви, прийняття рішення, підстави для відмови у видачі дозволів, розробок змісту нормативних форм процесуальних документів тощо можуть бути предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про дераднізацію законодавства України: Закон України від 21.04.2022 р. № 2215-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text>.
2. Реус О.С Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. юридич. наук: спец. 12.00.05. Харків, 2003. 40 с.
3. Оргинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук спец. 12.00.01. Львів, 2017. 36 с.
4. Ніколайченко Г.М. Представництво у трудовому праві України: автореф. дис.на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук спец. 12.00.05. Одеса, 2007. 21 с.
5. Конвенція про права дитини ООН : Конвенція, Міжнародний документ ООН від 20.11.1989 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 10.01.2023).
6. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу № 138: Міжнародний документ МОП від 26.06.1973 р. № 138 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_054#Text (дата звернення 10.01.2023).
7. ILO Convention 138 Minimum Age Convention, 1973 (№ 138) URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312283 (дата звернення 10.01.2023).
8. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 10.01.2023).
9. Директива Ради 94/33/ЕС про захист молоді на роботі: Міжнародний документ ЄС від 22.06.1994 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/33/oj/?locale=LV> (дата звернення 10.01.2023).

10. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення 10.01.2023).
11. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D1%85#w1_22 (дата звернення 10.01.2023).
12. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D0%B4%D1%96%D1%82#w1_23 (дата звернення 10.01.2023).
13. Кодекс на труда: Закон Републики България от 26.04.1986 (в ред. від 06.11.2018). URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1594373121> (дата звернення 10.01.2023).
14. Töölepingu seadus Vastu võetud 17.12.2008 URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/111012023013> (дата звернення 10.01.2023).
15. Zakon o radu na snazi od 01.01.2023. (Narodne novine, br. 93/14, 127/17, 98/19 i 151/22) (дата звернення 10.01.2023)u Republici Hrvatskoj URL: <https://www.zakon.hr/z/307/Zakon-o-radu>.
16. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.01.2023).
17. Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2007 р. № 1068 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.01.2023).
18. Про затвердження примірних положень про службу у справах дітей: Наказ Мінсоцполітики від 16.09. 2021 р. № 518 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1383-21#Text> (дата звернення 10.01.2023).
19. Конвенція про мінімальний вік приймання дітей на не промислові роботи № 33: Міжнародний документ МОП від 30.04.1932 р. № 33 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_084#Text (дата звернення 10.01.2023).